

*Observasjon
av
sosial kompetanse*

Utarbeidet av Eva Høiby, PVT Asker -95

BRUK AV SKJEMAENE PÅ SOSIAL KOMPETANSE

Skjemaene kan brukes på forskjellige måter:

- 1) Som forberedelse til konferansetimen:
 Bruk punktene som et utgangspunkt for å se hvilke ferdigheter den enkelte elev har. Det blir da ikke en direkte observasjon, men en vurdering - avhengig av den enkelte lærers oppfatning.
- 2) Som redskap under observasjon:
 Skjemaet kan brukes på enkeltelever eller grupper av elever. Sett en strek ved siden av den observerte ferdigheten (eller mangel på sådan) hver gang den observeres. Sett gjerne opp tidspunkter for observasjonen i hovedruten for ferdigheten.
 Det er viktig at den situasjonen som skal observeres passer til **observasjonspunktene**. (Man kan ikke observere evnen til empati i en time som er preget av lærerfokus og individuelle arbeidsoppgaver. Da kan man observere evnen til selvkontroll.)

Skjemaet kan også brukes som et utgangspunkt for en beskrivende observasjon, d.v.s. en observasjon som beskriver (ikke tolker) det som skjer der observatøren har sitt fokus. En slik obs. kan se slik ut:

TID	AKTIVITET	ATFERDSBESKRIVELSE:
08.30	Oppstart:sang	Lærer starter og de fleste elevene synger av full hals. R. sitter under pulten sin og leker "sint dyr". Han brøler mot sidemannen, som ser en annen vei. Lærer ignorerer ham, og etter sangens slutt kommer han fram.
08.35	Info om dagsplan	Lærer forklarer dagens oppgaver og setter samtidig opp symboler på tavla. R. følger med på symbolene, men hører ikke hva lærer sier. Han kan ikke svare når han blir spurt.

Lærer og observatør ser på observasjonen etterpå, og sammenligner den med kompetanseskjemaene. Hvilke sosiale ferdigheter har eleven, og hvilke mangler?

- 3) Skjemaet kan også brukes som utgangspunkt for å lage en opplæringsplan i sosial kompetanse, både for enkeltelever og for hele klasser. Det er viktig å ikke ta for seg for mange punkt om gangen, og å sette opp faste timer for opplæringen. Innholdet i en slik læring vil være bestemt av temaet. Det kan være greit å bruke bilder eller fortellinger/litteratur som utgangspunkt for en samtale omkring temaet. Samtalen kan gjerne etterfølges av rollespill eller skiving/tegning. Opplæringen må også relateres til de daglige situasjoner barna har på skolen.

Appendix E4

OBSERVASJON AV *EMPATI*

Observeres best i samhandlingssituasjoner som gruppearbeid, samtaler, lek.

Ferdighet:

Del-ferdigheter:

Mangel på ferdigheten:

Oppdage og gjenkjenne andres følelser	<ul style="list-style-type: none"> -legger merke til hva andre sier -ser etter ansiktsuttrykk og kroppsspråk hos andre -skiller mellom egne og andres følelser 	-uoppmerksom når andre forteller/snakker
Kunne forutsi andres følelser og reaksjoner	<ul style="list-style-type: none"> -ser andrefølelsestilstander -tenker logisk (hvis - så, årsak - virkning) 	<ul style="list-style-type: none"> -tolker ting ut fra seg selv -tenker ikke over følgene av en handling
Kunne lytte og være innfølende	<ul style="list-style-type: none"> -lytter aktivt ved å nikke, spørre/utdype, komme med utrop osv. 	-avbryter ofte og snakker helst om egne ting
Kunne skille uhell fra planlagt handling	<ul style="list-style-type: none"> -ser andres intensjoner -godtar at andre kan gjøre feil 	-tolker f.eks. puffing og dytting som overlagte fiendtlige handlinger
Ta hensyn til andre	<ul style="list-style-type: none"> -snakker vennlig til andre -spør andre om hva de ønsker -samarbeider godt 	<ul style="list-style-type: none"> -har en kommanderende tone -gjør ting fort uten å rådføre seg med andre
Andre kommentarer:		

TIDSPUNKT OG AKTIVITET _____

Godt innarbeidete ferdigheter: _____

Manglende ferdigheter: _____

Appendix E5

OBSERVASJON AV SELVKONTROLL

Observers best i strukturerte situasjoner som undervisning, individuelt arbeid, rutinearbeid eller ved organiserte utflukter (være "en av mange").

Ferdighet:

Delferdigheter:

Mangel på ferdigheten:

Vente på tur	<ul style="list-style-type: none"> -rekker opp hånden -venter rolig på å få hjelp -går rolig ved innmarsj og holder "koen" -lytter til andre som snakker 	<ul style="list-style-type: none"> -snakker utenom tur/avbryter -maser og roper -vanskelig for å stå i kø -må ha egne behov dekket straks
Ta imot beskjeder	<ul style="list-style-type: none"> -er i stand til å avbryte eget arbeid -innretter seg og innordner seg 	<ul style="list-style-type: none"> -blir irritert over avbrytelse -vil ikke la seg lede/ vanskelig for å innordne seg
Kontrollere sinne	<ul style="list-style-type: none"> -kan være uenig uten å bli uvenner med andre -kan tilgi andre mennesker 	<ul style="list-style-type: none"> -blir aggressiv og hevngjerrig i diskusjoner og konfliktsituasjoner
Utholdende	<ul style="list-style-type: none"> -jobber konsentrert med oppgavene -jobber lenge uten oppmuntring 	<ul style="list-style-type: none"> -har unormalt stort behov for bekreftelse på eget arbeid -trenger mye oppmuntring
Ta kritikk	<ul style="list-style-type: none"> -innrømmer egne feil -kan endre atferd etter korreksjon -lytter til andres råd 	<ul style="list-style-type: none"> -blir sint eller såret ved kritikk -vil bestemme det meste selv
Takle frustrasjoner	<ul style="list-style-type: none"> -tåler å tape -kompromisser i konfliktsituasjoner -takler motgang 	<ul style="list-style-type: none"> -skylder på omgivelsene når ting går galt -blir motløs ved motgang

TIDSPUNKT OG AKTIVITET: _____

Godt innarbeidete ferdigheter: _____

Manglende ferdigheter: _____

OBSERVASJON AV POSITIV SELVHEVDELSE

Observeres best i samarbeidssituasjoner, samtale og sosialt samvær/lek.

Ferdighet:	Delferdighet:	Mangel på ferdigheten:
Ta kontakt med andre på en passende måte	-henvender seg til andre på en positiv måte -ber om hjelp på en høflig måte -tar initiativ til sosial kontakt på en passende måte	-er aggressiv og brautende i sin kontakt med andre -er redd for å ta kontakt med andre
Si sin mening uten å såre andre	-aksepterer og lytter til andres meninger -tenker over og tilpasser måten man uttrykker sine meninger på slik at man ikke støter andre	-skiller ikke mellom sak og person -uttrykker seg negativt om andres meninger
"Lese" den sosiale situasjonen og innrette sin egen atferd etter det	-observerer situasjonen før man bryter inn	-handler uten å tenke seg om -tør ikke handle (eller forventer å bli avvist)
Tåle å bli motsagt eller smårtet	-tar ikke seg selv så høytidelig -overser elever som erter eller kaller	-blir aggressiv og hevngjerrig eller -blir dypt såret og lei seg overfor elever som erter
Ta korreksjon	-er i stand til å endre atferd	-føler at det er ydmykende å ta korreksjon fra andre
Ta initiativ	-kommer med forslag og løsninger	-står på sitt uansett eller -deltar ikke /er passiv
Være åpen og trygg	-liker andre og gir uttrykk for det	-er mistenksom og forutinntatt

TIDSPUNKT OG AKTIVITET: _____

Godt innarbeidete ferdigheter: _____

Manglende ferdigheter: _____

OBSERVASJON AV *PROSOSIAL ATFERD*

Prososial atferd er frivillige handlinger som har til hensikt å være til nytte for andre
Observeres best i samarbeidssituasjoner, samtale og lek.

Ferdighet:	Del-ferdigheter:	Mangel på ferdigheten:
Hjelpe andre	<ul style="list-style-type: none"> -er oppmerksom på andre i leken -hjelper andre i skolearbeidet -samarbeider godt 	<ul style="list-style-type: none"> -tar ikke signaler fra andre -lar være å hjelpe andre for å framheve seg selv
Dele med andre	<ul style="list-style-type: none"> -bytter på bruk av materiell i gruppearbeid (saks, lim) -gir tips og idéer til andre -lar andre få låne personlige eiendeler 	<ul style="list-style-type: none"> -sørger først for seg selv -vil ha æren av egne idéer selv -vil helst ikke låne bort noe
Støtte andre	<ul style="list-style-type: none"> -sier ifra hvis andre blir urettferdig behandlet -gir personlig støtte til enkeltpersoner 	<ul style="list-style-type: none"> -tenker først og fremst ut i fra egne behov
Vise omsorg for andre	<ul style="list-style-type: none"> -trøster en som slår seg -viser kroppstegn på omsorg; klapper, stryker, smiler til osv. -er opptatt av andre 	<ul style="list-style-type: none"> -synes det er ubehagelig at andre er i sentrum -liker ikke kroppskontakt -lite opptatt av andre
Glede seg over andres prestasjoner	<ul style="list-style-type: none"> -gir uttrykk for at man synes det er moro at andre får til ting 	<ul style="list-style-type: none"> -er mest opptatt av å fortelle om egne prestasjoner -blir misunnelig hvis andre får oppmerksomhet

TIDSPUNKT OG AKTIVITET: _____

Godt innarbeidete ferdigheter: _____

Manglende ferdigheter: _____

Kartlegging/evaluering av Sosial kompetanse

- Positiv selvevdelse
- Selvkontroll
- Samarbid

POSITIV SELVHEVDELSE (Observeres best i samarbeidssituasjoner, samtale og sosialt samvær/lek)	1. Kan aldri / sjelden	2. Kan noen ganger	3. Kan ofte	4. Kan veldig ofte
Ta kontakt med andre på en passende måte:				
1. Henvende seg til andre på en positiv måte	1	2	3	4
2. Ber om hjelp på en høflig måte	1	2	3	4
3. Tar initiativ til sosial kontakt på en passende måte	1	2	3	4
Si sin mening uten å såre andre:				
4. Aksepterer og lytter til andres meninger	1	2	3	4
5. Tenker over og tilpasser måten man uttrykker sine meninger på slik at man ikke støter andre	1	2	3	4
"Lese" den sosiale situasjonen og innrette sin egen atferd etter dette:				
6. Observerer situasjonen før man bryter inn	1	2	3	4
Tåle å bli motsagt eller småerted:				
7. Tar ikke seg selv så høytidelig	1	2	3	4
8. Overser elever som erter	1	2	3	4
Ta korreksjon:				
9. Er i stand til å endre atferd	1	2	3	4
Ta initiativ:				
10. Kommer med forslag og løsninger	1	2	3	4
Være åpen og trygg:				
11. Liker andre og gir uttrykk for det	1	2	3	4

Fra Eva Høiby, PVT-Asker 1995

Periode: _____

Total poeng: _____

Signatur: _____

SELVKONTROLL (Observeres best i strukturerte situasjoner som undervisning, individuelt arbeid, rutinearbeid eller ved organiserte utflukter (være en av mange))	1. Kan aldri / sjelden	2. Kan noen ganger	3. Kan ofte	4. Kan veldig ofte
Vente på tur:				
1. Rekker opp hånden	1	2	3	4
2. Venter rolig på å få hjelp	1	2	3	4
3. Går rolig ved innmarsj og holder "køen"	1	2	3	4
4. Lytter til andre som snakker	1	2	3	4
Ta imot beskjeder:				
5. Er i stand til å avbryte eget arbeid	1	2	3	4
6. Innretter seg og innordner seg	1	2	3	4
Kontrollere sinne:				
7. Kan være uenig uten å bli uvenner med andre	1	2	3	4
8. Kan tilgi andre mennesker	1	2	3	4
Utholdende:				
9. Jobber konsentrert med oppgavene	1	2	3	4
10. Jobber uten oppmuntring	1	2	3	4
Ta kritikk:				
11. Innrømmer egne feil	1	2	3	4
12. Kan endre atferd etter korreksjon	1	2	3	4
13. Lytter til andres råd	1	2	3	4
Takle frustrasjoner:				
14. Tåler å tape	1	2	3	4
15. Kompromisser i konfliktsituasjoner	1	2	3	4
16. Takler motgang	1	2	3	4

Fra Eva Høiby, PVT-Asker 1995

Periode: _____

Total poeng: _____

Signatur: _____

SAMARBEID/PROSOSIAL ATFERD (Observeres best i samarbeidssituasjoner, samtale og sosialt samvær/lek)	1. Kan aldri / sjelden	2. Kan noen ganger	3. Kan ofte	4. Kan veldig ofte
Hjelp andre:				
1. Er oppmerksom på andre i leken	1	2	3	4
2. Hjelper andre i skolearbeidet	1	2	3	4
3. Samarbeider godt	1	2	3	4
Dele med andre:				
4. Bytter på bruk av materiell i gruppearbeid (saks, lim)	1	2	3	4
5. Gir tips og idéer til andre	1	2	3	4
6. Lar andre få låne personlige eiendeler	1	2	3	4
Støtte andre:				
7. Sier ifra hvis andre blir urettferdig behandlet	1	2	3	4
8. Gir personlig støtte til enkeltpersoner	1	2	3	4
Vise omsorg for andre:				
9. Trøster en som slår seg	1	2	3	4
10. Viser kroppstegn på omsorg; klapper, stryker, smiler osv.	1	2	3	4
11. Er opptatt av andre	1	2	3	4
Glede seg over andres prestasjoner:				
12. Gir uttrykk for at man synes det er moro at andre får det til	1	2	3	4

Fra Eva Heiby, PVI-Asker 1995

Periode: _____
 Total poeng: _____
 Signatur: _____

kartleggingsskjema sosialeferdigheter for barn

Målperson: _____	Utfylt av: _____	Dato: ___ / ___ 20___
------------------	------------------	-----------------------

Gruppe I:

KLASSEROMSFERDIGHETER FERDIGHET	KAN	KAN DELVIS	KAN IKKE
1. Å lytte til det som blir sagt.			
2. Be om hjelp			
3. Si takk.			
4. Organisere materiell, pakke bagasje osv			
5. Følge instruksjer.			
6. Fullføre oppgaver.			
7. Delta/bidra i diskusjoner			
8. Tilby å hjelpe voksne.			
9. Stille spørsmål			
10. Ignorere forstyrrelser			
11. Rette opp feilbesvarelser			
12. Bestemme seg for å gjøre noe.			
13. Sette seg et mål.			

Gruppe II:

SKAFFE SEG VENNER FERDIGHET	KAN	KAN DELVIS	KAN IKKE
14. Presentere seg selv			
15. Starte en samtale			
16. Avslutte en samtale			
17. Å bli med i en gruppeaktivitet lek som er igang.			
18. Leke en lek med regler.			
19. Be om en tjeneste.			
20. Tilby seg å hjelpe en venn/skolekamerat.			
21. Gi et kompliment.			
22. Ta i mot et kompliment.			
23. Foreslå en aktivitet.			
24. Å dele med andre.			
25. Å be om unnskyld.			

Gruppe III:

MESTRING AV FOLELSER FERDIGHET	KAN	KAN DELVIS	KAN IKKE
26. Kjenne egne følelser.			
27. Uttrykke egne følelser.			
28. Kjenne igjen andres følelser.			
29. Vise forståelse for andres følelser.			
30. Vise bekymring for andre.			
31. Mestret eget sinne.			
32. Mestret andres sinne.			
33. Uttrykke at en liker noen.			
34. Mestret egen frykt.			
35. Belønne seg selv.			

Appendix E12

Gruppe IV:			
ALTERNATIVER TIL AGGRESJON			
FERDIGHET	KAN	KAN DELVIS	KAN IKKE
36. Bruke selvkontroll.			
37. Be om tillatelse.			
38. Å takle eriting.			
39. Å unngå trøbbel.			
40. Å holde seg unna slagsmål.			
41. Problemløsning.			
42. Akseptere konsekvenser av egne feil.			
43. Å håndtere en anklage.			
44. Å forhandle.			

Gruppe V:			
Å TAKLE STRESS			
FERDIGHET	KAN	KAN DELVIS	KAN IKKE
45. Takle det å kjede seg.			
46. Bestemme hva som forårsaket et problem.			
47. Å fremføre en klage.			
48. Å svare på en klage.			
49. Å takle et tap/nederlag.			
50. Å vise sportsånd.			
51. Å takle å bli holdt utenfor.			
52. Å takle det å bli flau.			
53. Å takle det å mislykkes.			
54. Å godta et nei.			
55. Å si nei.			
56. Å slappe av/roe seg ned når man er stressa.			
57. Å håndtere gruppepress.			
58. Å ha lyst på noe som tilhører andre.			
59. Å ta en avgjørelse.			
60. Å være ærlig.			

Definisjoner:

Kan: Målpersonen bruker ferdigheten funksjonelt hver gang det er påkrevd, eller så ofte at det ikke oppleves som problematisk.

Kan delvis: Målpersonen kan fremvise deler av ferdigheten, kan fremvise ferdigheten men bruker den ikke funksjonelt, eller hun/han bruker den så sjelden at det oppleves problematisk.

Kan ikke: Målpersonen fremviser ikke ferdigheten.

Forslag til gjennomføring av kartleggingen:

Intervju: Gjennomfør et intervju av personer i målpersonens effektive nettverk. De ferdighetene som noen har markert som "kan delvis" eller "kan ikke" kan danne utgangspunkt for neste trinn i kartleggingen.

Testing: De ferdighetene som under intervjurunden ble klassifisert som "kan delvis" eller "kan ikke", blir gjenstand for testing. Det kan gjøres på flere måter: **1. Observasjoner i virkelige og arrangerte situasjoner på de arenaene som målpersonen vanligvis oppholder seg på.** **2. Arrangere betingelser i treningssituasjoner** dvs arrangere et rollespill hvor ferdigheten antas å være påkrevd. Valget av kartleggingsmetode er avhengig av ressurser og hvilket presisjonsnivå man ønsker å legge seg på.

Tabell 4: Operasjonaliseringen av sosial kompetanse i programmet «Du og jeg vi to»
Utarbeidet av Kari Lamer

Sosial kompetanse				
Operasjonalisert til følgende fem hovedområder eller overordnede mål				
Empati og rolletakning	Prososial atferd	Selvkontroll	Selvhevdelse	Lek, glede, humor
<i>Definert som</i>	<i>Definert som</i>	<i>Definert som</i>	<i>Definert som</i>	<i>Definert som</i>
For definisjonene, se side 168				
Operasjonalisert videre til følgende dimensjoner eller mål: Barna skal stimuleres til				
<ul style="list-style-type: none"> - å gjenkjenne og være i stand til å sette ord på sine egne og andres følelser - å være i stand til å skille mellom egne og andres menneskers følelser - å se ting fra andres synsvinkel i bokstavelig forstand - å sette seg inn i andres roller og andres intensjoner, tanker og motiver, inkludert hvordan ens egne handlinger virker på andre - å slutte seg til hvilke informasjons-behov andre har i sin kommunikasjon - å lytte og være innfølelse - å kunne konversere med venner ved å ta passende øyekontakt, tone inn stemmeleiet, vise passende kroppsspråk osv. 	<ul style="list-style-type: none"> - å ta hensyn til andre i handling - å utføre handlinger som er til hjelp og nytte for andre - å hjelpe, dele med, vise omsorg for og inkludere andre - å hjelpe andre å mestre mellommenneskelig samspill, for eksempel ved konflikter og ved ønsker om deltakelse i lek - å gjenkjenne og rose positiv atferd hos andre - å støtte, oppmuntre og være positiv og hyggelig mot andre - å være imøtekommende, anerkjennende og respekterende i sin kommunikasjon med andre - å føle glede ved å vise omtanke for andre 	<ul style="list-style-type: none"> - å utsette oppfyllelsen av egne ønsker og behov, ved turtaking og kompromisser - å kompromisere i konflikter - å takle det at andre ønsker noe som går på tvers av egne ønsker - å frembringe aktuelle, gode og kreative løsninger på mellommenneskelige utfordringer - å ta i bruk forsonende og innordnende ferdigheter: å gi seg, innrømme feil, tåle å tape, la seg bli ledet, fere på egne krav og la en annens vilje få dominere når det er på sin plass - å kontrollere sine egne aggressive og egoistiske impulser - å takle frustrasjon og vedgå egne tabber - å tilgi andre og være i stand til å oppgi sinne - å utsette umiddelbar belønning - å vurdere og planlegge sin egen adferd 	<ul style="list-style-type: none"> - å engasjere seg i prat med andre og i felles aktiviteter - å ta initiativ til sosial kontakt på en passende måte - å påkalle seg oppmerksomhet fra andre på passende måter - å utvikle evnen til å «lese» den sosiale situasjonen og innrette sin egen atferd etter det samspillet som pågår - å klare å komme med i lek og felles aktiviteter på en god måte - å akseptere hjelp, og å be om hjelp på en passende måte - å hevde sine egne rettigheter og sine meninger, ønsker og behov - å stå på egne krav når det er på sin plass - å gi uttrykk for uenighet med andre på en sosialt akseptabel måte - å stå imot venner-/ gruppepress 	<ul style="list-style-type: none"> - å skille lek fra annen aktivitet og å tre inn i og ut av leken - å tolke lekesignaler og ha en lekeinnstilling - å identifisere og bidra til leketema - å handle ut fra krav som stilles til rollen i leken - å bearbeide info systematisk, slik at den kan brukes i leken - å vise åpenhet, fleksibilitet og god fantasi - å vise enighet, gjensidighet og alternering - å være «barnslig» og spontan og la seg rive med i leken - å vise humoristisk sans og ta initiativ til moro - å glede seg over bifall og annen positiv oppmerksomhet - å føle glede ved å lære og undersøke nye ting - å føle glede ved egen og andres mestring - å føle glede ved lek og humor
Operasjonalisert videre til et utvalg sosiale ferdigheter eller delmål som bestemmes av den enkelte barnehages sosiale arena, enten det gjelder hele barnegruppen eller enkeltbarn				